

1. Անդղիայւոց Փարիզ նստող զեապանն է :
2. Գաղղիայ արտաքին գործոց պաշտօնեան :
3. Լճեստա նստող Գաղղիայ գեապանն :

իւն. Հայերը իրենց բնական հանձա-
րովը ու գործունէութեամբը՝ ասոնց
երեքն ալ կրնան կատարել. սակայն
մեծ մասերնիս ծովէ հեռու գաւառ-
ներու բնակիչ ըլլալով՝ կը թուի մե-
զի, որ նախապատիւ համարելիք ար-
հեստներ երկրագործութիւնը ըլլալու
է. և ասիկայ մեզի նոր բան մը չի պի-
տի ըլլայ, վասն զի, Հայաստանի գիր-
քին և պատմութեանը նայելով՝ բոլոր-
ովին հաւանական է, որ շատ դարեր
գլխաւոր նշանակեցին ու էն փառաւոր
հարստութիւններու աղբիւրը՝ երկ-
րին մշակութիւն և անպատէն խնամքը ե-
ղած է: Այս օր ալ անտեսագէտները կը
հաստատեն, որ Տաշկանտան ընդհան-
րապէս երկրագործութիւնով պիտի
կրնայ նորոգուիլ ու ծաղկիլ, ուրեմն,
աւելի վստահութիւն ու փայծ մենք
պարտիմք ունենալ այս արհեստին, մենք
որ երկրիս աշխատաւոր մասին մէկ ե-
րեւելի մասը կրնանք համարուիլ:

Տնտեսագէտներու՝ Տաշկանտանի
յոռաջողութեան համար այս օրուան
ցրտուցած միջոցին վաւերականութիւն
հաստատելու համար բաւական է քըն-
նել զանազան աղբիւրու պատմութիւն
ները, որոնց մէջ կը տեսնենք թէ միշտ
անոնց ծաղկեալ ու զորաւոր ժամա-
նակները երկրագործութիւնն ալ մե-
ջերին խիստ ծաղկած ու պաշտպան
ուած էր. և ընդհանրական մշակու-
թիւնը երեսէ ձգուած ու արօրը դէն
քերու կամ փափկասիրական գործիք
ներու փոխանակուած աստիճանները միշտ
իրենք ալ թուլցած ու առաքինութիւն
նին կորսնցուցած թշուառութեանց
մէջ ինկած են. զոր օրինակ, Հռոմ
մայեցիները քանի որ քաղաքաշինու-
թեան եռանդով վառուած իրենց եր-
կիրը զարգացնելու ու բարեբեր ը-
նելու ետեւէ էին, անգործութեամբ
կապելին և առաքինութիւններով կը
փայլէին, բայց ետիւ աշխարհակալու-
թեան իղձը սրտերնին մտնելով, քանի
որ աս մասին մէջ յաջողութիւն ու
փառք գտան ներքին անտեսութեան
նին թոյլ ձգելով մէկ կողմէն իրենց
հարստութեան ճշմարիտ աղբիւրները
խաբանուեցան, միւսէն ալ բարբեր
նին վարքերնին եղած ու ինկան մոր-
թեանց ու երկպառակութեանց մէջ,
որով այն ահեղ ու պատկառելի ազգը
ցրուեցաւ ու մինչեւ անցաւ եղաւ:

Վասնայէս, նոր ատեններու որսու-
մութիւններէն կրնանք յիշել Սպանիա-
ցիները՝ որ անմասն բարեբեր երկիր
նուն ներքին հարստութիւնները ու
Սառակինոսներուն յառաւ օրինակե-
րուն չափանելով ազահութեամբ վա-
զեցին նորագլուխ Վաթիկանի ոսկին ու
արծաթը ժողովուրդ, բայց ինչ չհա-
ջան, այն անբաւ գանձը՝ որ բերին
հայրենիքնին, նախ մէկէն ի մէկ զի-
րենք հարստացնելով անփութութեան
ու փափկութեանց մէջ ձգեց, որով
ունեցած արհեստին մոռցած ու եր-
կիրնին անմշակ թողուցին, բոլոր մը
սառնութիւննին այն էր որ հնարք մը
գտնեն այն աղիւս մետաղները իրենց
մէջ պահելու, ունայն աշխատութիւն
միտակ այն միջոցը մնաց որ առաջ ալ
ունէին, այսինքն, երկիրնուն ու իրենց
աշխատութեան բերքերը:

Բայց ասանկ աղիւս ու տիեզերա-
կան արուեստի մը պիտանութիւնը
ցոյց տալու համար՝ ինչ պէտք է ա-
պացոյցներ փնտրուել ու հեռու ժա-
մանակներէ օրինակներ յառաջ բերել,
ով չընդունիր կիկերոնի՝ այն ամենա-
ճշմարիտ խօսքը թէ, «Հարստութեան
բերող արուեստներն են միւսին աղիւսը, ա-

մենն պարզելը, ամենն զարգացնելը ու
աշխատանք մարդու մը ամենէն աւելի
երկրագործութեանն է»:

Թէպէտ մարդիկ շատ ատեն չեն
տեսներ իրենց օգուտը և իրենց կու-
րութեամբը կարծես թէ կը յամառին
թշուառութեան մէջ մնալու, բայց և
այնպէս չեն նախապէս ճշմարիտ օգուտ
կարն, ու փափաքելու արժանի բանը.
կը ճանաչեն ու կը գովեն անիկայ ինչ-
պէս որ ամեն մարդ կը գովէ երկրա-
գործութիւնը և յօժարութիւն կը ցը-
ցունէ երթալ ու գտնէ իր կենաց վեր-
ջին օրերը խաղաղքեան գեղի մը մէջ
անցնելու, միայն թէ, չեմ գիտեր,
թուլութիւն մի ըսեմ կամ թէ ցաւա-
գին ճակատագիր մը, որ զանոնք չըզ-
լծայած կը բռնէ գանուած վիճակնուն
մէջ ու չի թողուր որ իրենց մտաբե-
րած հանգստութեանը հասնին:

Որքան անգործ մնացած մարդիկ ու
թշուառ կարօտութեան մը մէջ տագնա-
ւորներ պիտի կրնային ապահով ապ-
րուտ ու բարեկեցիկ կեանք մը ձա-
րել իրենց, թէ որ սրտերնուն մէջ քամ
ուած սխտերէն ետ կենալով. կամե-
նային գեղերը տարածիլ ու հոն ան
մեզ աշխատութեանց ետեւէ ըլլալ,
որքան միւրեթիւններ ու ինքնութիւն
ներ պահապան պիտի ըլլային մարդկանց
մէջէն, թէ որ քաղաքները բնակելու
համար բաւական կրթութիւն չունե-
ցող ու ճարտարարուեստ չեղող երկ-
րագործութեան պարսպէր, վասն զի,
գիւղական աշխատութիւնները խիստ
պարզ են ու հրապուրիչ. և հոն անանկ
խառն բաղմութիւն մը չի կայ որ մար-
դիկ իրարու չար օրինակ ըլլան. ու ի-
րոր կարենան գէշութեան ձգել, և
մանաւանդ բնութեան այն զուարճա-
լի տեսարանը՝ որ գիւղերը աւելի ա-
հագին ու ազգու կ'ըլլայ. կարծես թէ
կը զոյգ մարդուս կիրքերը ու առաքի-
նութեանց կը քաջալերէ զանիկայ:

Տեղութիւնը թէպէտ առաջինը պի-
տի ըլլայ ասանկ պիտուաւոր արուեստ
մը ծաւալելու ջանացող, բայց մենք
ալ պէտք է որ մեր կողմէն գտնէ բուն
մեր օգտին համար գիմներ անոր. ու
ջանալու ազգայնորդ հասկըցունելու, որ
անիկայ կոչու ու անպատիւ արուեստ
մը չէ. ինչպէս ռամիկը կարծէ այլ
այժմեան ծաղկեալ բնական և մեքե-
նական գրու թիւններով պարզած ու
պայծառացած ամենէն աղիւս ու շա-
հաւէս արուեստներուն մէկն է. ա-
նահարկաւոր է մեզի, որ երկրագոր-
ծութիւնը իբր ազգային արուեստ և
ազգային զարգացման առաջին աղբիւր
համարելով փութեման ըլլանք անիկայ
մէջերնիս ծաղկեցնելու: Այս և այս
նպատակին հասնելու միջոցներուն վը-
րայ, ուրիշ անգամ պիտի խօսինք:

Գ. Ս.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԼԵՁՈՒ ՍՈՐԿԵԼՈՒ

ԴԻԴԻԻԵ ԵՂԱՆԱԿԸ ՈՐՈՒ Է:

ՀԱՏՈՒԱԾ Ա.

Ի իշխանութիւն գործնական եղանակէ:

Խօսքը անտարբեր պարգեւ մըն է
մարդուս: Ինիկայ մարդուս յատկու-
թիւններուն էն գեղեցիկն է, որ իր
բանականութեանը հետ զինքը ուրիշ
ամեն տեսակ կենդանիներէն կ'որոշէ:

Խօսքը՝ ձայնի միջոցաւ, մեր գաղա-
փարները նկարագրել ըսել է: Ի՞նչ ու
բովանդակ մենք չենք կրնար մտքերնուն
մէջ գաղափար մը ստանալ առանց մի-
անգամայն զանիկայ ուրիշ ալ հաղոր-
դելու բուն իղձն ալ զգալու, ուս-
տի, խօսելուն բնական հետեւութիւն
ալ՝ ընկերութեամբ ապրելու կարօ:

տութիւնն է: Թէ որ խօսելու այս
անգին պարգեւը չըլլար, մարդիկ ալ
իրարու հետ չէին կրնար կապուած մը-
նալ. ցրուեալ ու անտարբեր չըլլե-
լով քիչ ժամանակի մէջ երկրի երեսէն
կը կորսուէին. ընկերութեամբ ապրե-
լը անհնար կ'ըլլար իրենց համար:

Ինչեղանակ վիճակի մը բարու-
թիւնը որ բոլոր մարդկանց ալ հասա-
րակ է, հաստատուն սկիզբ մը եղաւ
ուրիշ ամեն տեսակ բարութեանց, որ
մարդիկ, հաւաքաբար կամ առանձին
պիտի շահէին անանկ վիճակէ մը՝ որ
իրենց բնութեանը ու նախաինտու-
թեան խորհրդոցը համեմատած էր:
Վասն զի, թէպէտ իրաւ խօսելը ըն-
կերութեանց առաջին հիմն է, բայց
անիկայ նաեւ մարդկային կատարելու-
թեան ամենէն բեղմնաւոր գործիքն է:
Համարենք թէ մարդ մը կարող ըլլայ
ուրիշ կենդանեաց քով ապրելու, ա-
նոնց պէս մի միայն իր բնական ազգու-
մը գործածելով. իր նիւթական ու
բարոյական վիճակը ու հոգեւոր գա-
ղափարն ալ նոյն սահմանին մէջ փա-
ռած կը մնար: Այս սահմանաւոր թու-
ման (ֆրեյլանտ) տեղ խօսելը մար-
դուս առաջին կը բանայ փոփոխութե-
ն ու անտարբեր յառաջագիտութեանց
ընդարձակ տեսութիւնը: Խօսելը այն
հզօր ըմպին (մտնել) է, որով մարդս
սկսաւ մաքառելու շարին, մարդկութե-
ան հասարակ թշնամայն հետ, որուն
կորով հանգստեց հողագործը կը պա-
տէ: Այս գիտելիք ու փառաւոր պա-
տերազմին մէջ, ամեն մէկ յաղթութիւն
մէջմէկ վստահ (քոնքէ) է ներկային
համար ու մէջմէկ ալ բարի գուշակու-
ն ապագային: Այն յաղթութիւնը՝ նոր
ստորիք մը կը նշանակէ, այն յառաջա-
խաղաց ընթացքին մէջ, որ իր իմացա-
կանութեան ատորձանը շարունակ պի-
տի բարձրացնէ ու իր բարօրութեան
չափը յանգստի պիտի ածեցնէ:

Ինչհանրապէս, խօսելու օգուտը
ասանկ հասկնալէն ետեւ, մասնաւոր
ընդունել խօսելու օգուտը ու հարկաւ
արութիւնը աւելի գիւրիկ կերպով
կը հասկնալին: Այն յաղթութիւնը՝ նոր
մէջմէկ այն ալ պատմութեան համար
իր յարաբերութիւնները օտար ազգե-
րու հետ աւելցնէ, իր ազգային լե-
զուն սորվելէն ետեւ, այնչափ ալ ա-
ւելի կը կարօտի իր եւելիէկ վերաբե-
րութիւն ունեցած ազգին կամ ազգե-
րուն լեզուները խօսելու: Անանկ որ
հիմաւոր ընդհանուր քաղաքակրթու-
թեան միջոցներուն շատութեանը ու
գիւրութեանը նայելով՝ երեք չորս լե-
զու խօսող այնքան շատ կայ, որ աս ջի-
ւածանակներուն պէս զարմանալի բան
մը չըլլալէն զատ, քիչ մը կրթութիւն
առած սեպուելու համար մէկ երկու
օտար լեզու խօսելը գրեթէ հարկ մը
սեպուած է. մանաւանդ այն ազգաց
համար, որ իրենց լեզուն գրական
նութեանը պահպանութիւնը զե-
րենք զրկել է, հարուստ գրականու-
թիւն մը ունեցող ազգաց մասաւոր
գանձերուն բարիքներէն:

Առանց մէջ լեզուաց ուսմունքն
գիւրիկ բան չի կայ. միայն թէ կար-
գով կանոնով պէտք է որ ըլլայ. այսին-
քն ամեն լեզուն իր փիլիսոփայական
կազմութեանը տեղեկանալով նախ ա-
նոնց հիմնական տարբերքը սորվելու է:
Այս հիմնական տարբերքը երկրորդա-
կան զարգերէն որոշելով ուսանողին ոչ
միայն աշխատութիւնը կը քիչնայ՝ այլ
սորվածը հաստատուն կը մնայ: Ի՞նչ
այս պարտքը ամեն լեզու սորվողին հա-
մար չէ. միայն տեսական կերպով սոր-
վողներուն համար է, ինչպէս որ ուրիշ
անգամ պիտի տեսնենք:

Եզու սորվելու համար միայն եր-
կու կերպ կայ. տեսական և գործնա-
կան: Գործնական կերպով լեզու սոր-

վելը միւսէն գիւրիկն է: Այս կերպով
լեզու սորվողը տղայ մը իր մանկու-
թեան սորվողը իր մայրենի լեզուն սորվե-
լու համար քաջած նեղուէն աւելին չի
քաշեր. ըստ որում այս կերպով նոր լե-
զու մը սորվելը՝ ամեն կերպիւ նորանց
տղայ ըլլալ, աշխարհք գալու կը նմանի:
Ինչպէս իմացականութիւնը նոր բացուե-
լու սկիզբն է, նոյնպէս, հետզհետէ աջօք
առնած բաներուն անուններն ալ լե-
զու մը զանոնք միտքին մէջ տպաւորե-
լով կրնայ ետքը ուղած ժամանակը
զանոնք սերիւնն ալ հաղորդելու կամ
խօսելու, ասանկ ալ նոր լեզու մը սոր-
վել ուղղով՝ կ'ուզէ մեծ ըլլալ՝ կ'ուզէ
պատիկ, թէ և իր առջի ունեցած գա-
ղափարները՝ լեզունին սորվել ուղած
մարդոց գաղափարներուն նման ալ
ըլլայ, մինչև որ այն նոր լեզուն մէջ
անոնց ինչ անուն տալերնին չի սորվի
չի կրնար հետեւին խօսիլ: Այս պատ-
ճառաւ քաջածնական կերպով լեզու
սորվող ուղղով՝ բաւական է որ, իր սոր-
վելը լեզուն խօսուած տեղը երթայ,
ինչպէս կ'ընեն շատ Լատինացիք. կամ
թէ ստեպ ստեպ այն լեզուն խօսող
ընկերներու հետ ըլլալ, անկէ ետեւ
իրեն բոլոր ընելիքը կը մնայ տեսած ու
լրացած իրերուն անունները միտք պահել
ու գործածել. ու «գործականը քերա-
կանութեան նախապատիւ է» ըստած
առածն ալ այն ժամանակը միայն ու-
ղիւ եղած կ'ըլլայ, որ տեսականով սոր-
վելու պարտաւորած մէկու մը համար
ճիշդ չէ:

Փիլիսոփայներէն ոմանք «հմուտ-
թիւններն առաջին գործիքը մեր լե-
զուն ըլլալուն, բնութիւնը տղայոց
մեծ. կարողութիւն մը տուած է, որ
գաղափարներն ու նշանները, այսինքն
բաւարար խիստ գիւրաւ կը սորվին, ու
միտքերնին կը պահեն», կ'ըսեն:

Ի՞նչ այս գիւրութիւնը՝ որ բնաւ
չենք կրնար ուրանալ, կարծեմ ոչ այն-
չափ բնութեան իրենց սրուած կարո-
ղութիւն մըն է, որչափ որ իրենց ա-
նըղաղ վիճակէն: Տղաք, աշխարհի
հագեցուն ու գործառնութեան լեզու
վին անգաղ մնալով՝ բոլոր գործքերնին
տեսածնին ու լրացնելն միտք պահել է.
անոնք միտքը չի ցանկած արտի կը նը-
մանի, որուն բուռն ցանկանալու ժը գե-
կայ է, հոգեւոր չէ. վասն զի, թէ որ
փորձով գիտենք, որ մշակեալ միտքը՝
բնականաբար անմշակ ու անլրամ միտ-
քէն գիւրիկ, շատ ու լաւ կը սորվի.
ուստի մեծ մարդ մըն ալ լեզուն որ իր
միտքը միմիայն իր սորվելու լեզուն վը-
րայ հոգեւորնէն, կրնայ հարկաւ տղու
մը պէս գիւրաւ ու շուտով սորվիլ.
Ի՞նչ որովհետեւ մեծնալէն ետեւ ա-
նըղաղ միտք ունենալը գրեթէ անհը-
նար է, ուստի բաւական է որ նոր լե-
զու մը սորվել ուղղով գլխաւոր օգուտ
մը մտքին մէջ իրեն հաստատու նպատակ
մը ընէ:

Մարդիկ բնականաբար ծոյլ են. ու
մեծ պատիկ ինչ զեւաղում կ'ըլլայ թող
ըլլայ, ջանքի կարօտ ըլլալուն՝ այն քան
քը ընելու մասնաւոր լեզու սորվելու
համար պէտք եղած շարունակ ու ան-
խառն ջանքը ընելու համար, զօրա-
ւոր ու հաստատուն գրգռիչ մը կա-
րօտ է: Այս խօսքին անթիւ վկայներ
կրնանք սեպել առուուորի մէջ եղող
մարդիկ, որ իրենց անչափ զեւաղման
ցը մէջ իրենց օգտին նպատակաւ
քիչ ժամանակի մէջ խորհուրդներն ու-
րիշ հասկնալով շատ խօսել կը
սորվին. կամ այն գեղադր անձինքը որ
գիւրաւանով օտար երկիրներ կ'ընան
ու անթիւ ծարաւ չի մեղմելու վախով
խիտ լեզուի կ'ընեն:

Ի՞նչ այս խորհրդածութիւններն
ալ կրկին կը հաստատեն այն խօսքը
թէ «գործնական կերպով լեզու սոր-
վել ուղղութիւնը բոլորովին նման էն նոր
լեզու ելող տղայոց»:

(Բ.)

ԽՄԲԱՅԻՐ - ՏՆՕՐԵՆ

Գ. Ս. ԻՆԻՏԻԴԵԱՆ:

1 Այս ազգը ատեն մը Սպանիային տիրելով ար-
ուեստները ու երկրագործութիւնը այնքան ծաղկե-
ցուց, որ շուտ մեծագործ ջրանցքներուն ու ուրիշ
պիտանաւոր շինածաններուն մնացորդները մինչև հի-
մա զարմանք կը պատճառեն եւրոպացոյց: